

Формування критичного мислення учнів під час роботи з медіа джерелами на уроках

Старова І.В., вчитель історії та правознавства Запорізької гімназії № 19

☉ “Немає фактів, є їхня інтерпретація”
Ф. Ніцше

☉ "Щоб дитина грамотно споживала медіа, треба поставити її в позицію творця".
Любов Найдьонова

Один зі шляхів розвитку медіаграмотності учнів це формування навичок критичного аналізу преси, відеоматеріалів, інших медіатекстів, розвиток критичного мислення та формування навичок створення власних медіатекстів. Формування медіаграмотності відбувається у процесі аналізу медіатексту через навички критичного мислення.

Види медіаджерел: відеосюжет з новин, художній або документальний фільм, стаття у пресі, віртуальна екскурсія, рекламний ролик, радіопередача, інтернет-стаття, відеоролик, фотозображення, телепередача.

Універсальний план аналізу медіаджерела:

1. Визначити вид мас-медіа.
2. Визначити категорію.
3. Проаналізувати медіамову.
4. Визначити аудиторію.
5. Яка мета повідомлення.
6. Як все вищезазначене відповідає цілям та засобам.

Аналізуємо документальні матеріали

Види документальних матеріалів: легенди, спогади, закони, мемуари, літописи, спогади, щоденники, листи, інтерв'ю.

Джерелом може бути збірка документів в інтернеті, опубліковані в друкованих виданнях документи, публіцистичний текст, науково-популярна стаття.

План аналізу:

1. Уважно прочитайте текст джерела інформації.
2. Визначте, ким складений текст джерела і з якої причини.
3. Встановіть дату появи даного джерела.
4. Як можна охарактеризувати той історичний період, коли було складене джерело? Що ви вже про нього знаєте?
5. Визначте, про яку конкретну історичну особу чи подію йде мова в тексті джерела?
6. Скільки часу відокремлює саму подію чи особистість від часу їхнього опису? Наскільки правдиво в джерелі висвітлені події? Спробуйте довести свої міркування. Знайдіть у тексті ті місця, що допоможуть аргументувати вашу думку.
8. Що є нереальним у тексті джерела? З якою метою, на ваш погляд, автор (автори) вдалися до вигадки?
9. Дане джерело інформації збагатило ваші знання?
10. На які міркування наштовхує вас зміст даного джерела?
11. Які висновки зі своїх міркувань ви можете зробити?

Приклади завдань: скласти таблицю за ключовими пунктами, які описані в джерелі, підготувати питання до інтерв'ю, порівняти два джерела про одну подію, визначити, які емоції викликає документ, виконайте розподіл на факти та судження.

Аналізуємо наукову статтю

Джерелом може бути стаття з інтернету, друкована стаття, уривок з статті у підручнику, енциклопедії.

План аналізу:

1. Авторство, місце публікації. Ким написана наукова стаття: де працює автор (НДІ, виробництво, університет: теоретик або практик). Де опублікована наукова стаття: авторитетність видання, індекс цитування журналу. Відповідність назви статті наукового стилю і змісту.

- 2. Актуальність статті.** Наскільки тема дослідження затребувана в суспільстві або науці. Давність опублікування наукової статті.
- 3. Новизна статті.** Чи містяться нові дані, які можна розцінити як внесок в науку.
- 4. Жанр.** Відповідність викладу матеріалу вимогам написання статей і академічного письма в цілому: Мова (термінологія, мовні кліше і доречність їх використання). Наявність і вагомість доказової бази (за стандартами стилю подання матеріалу має будуватися за схемою: теза – аргумент). Оптимальність кількості цитат, їх точність і виправданість наявності в тексті. Цілісність структури статті.
- 5. Якість огляду літератури.** Кількість і якість джерел в літературі, а також їх релевантність темі.
- 6. Репрезентативність фактів.** Багато уваги потрібно приділити наявності точних і об'єктивних даних: опитувань; результатів експериментів; звітів про випробування; експертних думок; документально або офіційно підтверджених відомостей і т. д. Саме їх присутність визначає рівень інформативності матеріалу.
- 7. Теоретична і практична цінність описаного в статті дослідження.** Прочитання статті дає нові відомості? Що зміниться і де можна використовувати результати? Чи проводилася апробація?
- 8. Обґрунтованість висновків.** Співвідносяться зроблені автором висновки з фактами, представленими в тексті статті?

Приклади завдань: знайти статтю в інтернеті з наданої теми, “Запитайте в автора” , “Розкажи сусіду про...”, “Знайди факти або думки” , створи соціальну сторінку науковця, напиши статтю про вченого в газету школи.

Аналізуємо художній текст

Джерелом може бути текст художнього твору з інтернету, журналу, книжки.

План аналізу:

На прикладі роману Д. Орвелла "1984"

1. Який основний меседж цього тексту?
2. З якою метою автор написав цей текст?

3. Як у тексті зображено роль і функції ЗМІ?
4. Чому автор надав ЗМІ такої потужної сили?
5. Як у тексті розкрито принцип ЗМІ як четвертої влади?
6. Як у тексті відображено ідеологічну пропаганду?
7. З тексту наведіть приклад, де говориться про ЗМІ як про «сторожову собаку» режиму?
8. Автор у тексті зазначає, що громадяни були позбавлені альтернативних комунікаційних каналів. Чому він надав важливості цьому фактові?
9. Які висновки ви зробили після прочитання цього тексту?

Приклади завдань: скласти монологи типових героїв комедії, трагедії, мелодрами, детективу, вестерну, в яких розглядаються етичні проблеми; проведіть аналіз двох точок зору; зробіть зіставлення літературного твору з його екранізацією; проведіть аналіз різноманітних обкладинок літературного твору, намалюйте комікс по твору, проаналізуйте стереотипні моделі зображення персонажів з етичними вадами з погляду пластики, міміки, жестів.

Аналізуємо публіцистичний текст

Джерелом може бути стаття з інтернету, друкована стаття, уривок з статті у підручнику

План аналізу:

1. Визначити інформаційну частину тексту.
2. Мета публікації та її цільова аудиторія .
3. Який вид публіцистики представлений: інформаційний, аналітичний чи художньо-публіцистичний.
4. Чи дотримано автором баланс думок.
5. Повнота фактів. Розмежування фактів та думок або коментарів.
6. Достовірність та посилання на джерело інформації.
7. Точність викладу матеріалу.
8. Чи присутня "Мова ненависті".

Приклади завдань: проаналізуйте газету за матеріалами різних тем (політика, економіка, культура, розваги), проаналізуйте різні газети, що були надруковані одного дня, визначте слова-маркери, що містяться у заголовках, визначте цільову аудиторію видання, створіть власну газету або журнал за вашими вподобаннями.

Аналізуємо фотоматеріали

Джерелом може бути стаття з інтернету, підручника, газети або журналу, фотоальбом, домашній фотоархів.

План аналізу:

1. Що відбувається?
2. Чим зайняті люди? Які об'єкти ви бачите?
3. Приблизно визначить період, коли зроблено знімок.
4. Природна фотографія чи ні?
5. Чому автор зробив цей кадр?
6. Порівняйте зображення на фото, що демонструються.
7. Як передаються образи (позитивно, негативно, емоції, риси...).
8. Про що говорять надписи на фото?
9. Хто і з якою метою створив ці надписи?
10. На кого розраховані такого роду послання (меседжі)?
11. Як виявити маніпуляції та фейки .

Приклади завдань: знайдіть в інтернеті фейкові фото, проаналізуйте елементи пропаганди в фото, розгляньте прийоми маніпуляцій за допомогою фото, які фото стають вірусними та чому.

Аналізуємо карикатуру

Джерелом може бути карикатурне зображення з інтернету, підручника, газети або журналу.

План аналізу:

1. Хто і для кого створив ці карикатури?
2. Який вплив мали вони на людей ?
3. Яка мова текстів, що супроводжують зображення?

4. Чому вживали такі негативні слова?
5. Яке враження складається у вас, коли дивитесь на ці карикатури?
6. Що нового ви дізналися, дивлячись на ці зображення?
7. Який вплив мали такого роду меседжі (суть повідомлення)?

Приклади завдань: знайдіть в інтернеті, журналах та газетах карикатури, підберіть карикатури про сучасних вам діячів, намалюйте самостійно, порівняйте карикатури різних історичних епох, країн.

Аналізуємо плакат

Джерелом може бути зображення з інтернету, підручника, газети або журналу.

План аналізу:

1. Що зображено на плакаті?
2. Для кого він був призначений?
3. Яку мету переслідував?
4. Які почуття повинен був викликати?
5. Наскільки він був дієвим на той час?
6. Які думки та почуття він викликає у вас зараз?

Приклади завдань: знайдіть в інтернеті, старих журналах та газетах плакати за різними країнами, епохами, підберіть схожі елементи в плакатах, придумайте власний плакат з метою насаджування запропонованої ідеї.

Аналізуємо відеоматеріали

Види відеоматеріалів: уривки з фільмів, репортажі, навчальні відео, тележурнали, відеокліпи, мультфільми, музика, новини, реклама.

Аналізуємо художній фільм

План аналізу:

1. Яка основна ідея фільму? На чому автор акцентує увагу?
2. З якою метою знято цей фільм?
3. Хто замовник фільму?
4. На яку аудиторію розрахований фільм?
5. Як автор використовує інтонацію, мову і на які мовні епітети спирається, щоб підкреслити особистісні риси персонажу?
6. На які авторитети або докази покликається автор і чому ?

Приклади завдань: продублюйте фільм без звуку, здогадайтеся, що буде далі, зробіть свій трейлер, придумайте власну кінцівку, напишіть рецензію або статтю, підберіть джерела інформації для власного сценарію фільму.

Аналізуємо документальний фільм

1. До якого часу ви віднесли зняті кадри? Обґрунтуйте свої міркування!
2. Чи змінилося ваше уявлення про історичні події після перегляду відеосюжету? Якщо змінилося, то що саме і чому?
3. Що нового ви дізналися про історичні події, які були вам знайомі з вивченого матеріалу?
4. Які емоції та почуття зафіксував кінооператор? Чому саме ці події зацікавили його передусім?
5. З якою метою знято цей сюжет?

Приклади завдань: підберіть відео з історії вашого міста, знайдіть елементи постановки в документальному відео, напишіть власний сценарій, пропишіть сценарій на замовлення фірми-виробника, міської влади, громадської організації.

Аналізуємо сюжет теленовин

План аналізу:

1. Що, де і коли відбулося?
2. Чому це відбулося?
3. Чи зрозумілий виклад події?

4. Чи те, що описується, має стосунок до мого життя?
5. Чи достовірними є джерела, на які покликаються?
6. Чи рекламується/просувається якийсь товар чи послуга?
7. Чи намагаються через інформацію впливати на мою точку зору?
8. Мене переконують, інформують чи намагаються маніпулювати?
9. Про що замовчує це повідомлення?
10. Як вибір джерел вплинув на подання події?
11. Хто б ще мав з'явитися в кадрі?
12. Кому вигідне подібне подання новини?
13. Якої реакції від мене очікують ті, хто його створив?

Приклади завдань: знайдіть новину в якій використовується "мова ненависті", порушено етику журналіста, проаналізуйте використану музику або відеоряд, складіть власну новину.

Аналізуємо рекламу

План аналізу:

1. На кого спрямована ?
2. Хто замовник, його мета ?
3. Які емоції викликає ?
4. Що викликає недовіру ?
5. Які методи використовують автор для впливу (дій як усі, слогани та лозунги, позитивні стверджувальні відомості, умовчування негативного, авторитети, порівняння, гумор, відомі особи та ін.).

Приклади завдань: підберіть та проаналізуйте рекламний ролик для різних вікових категорій, приведіть приклади маніпуляцій та обману споживачів, знайдіть ролик, який можна розглянути на уроці основ здоров'я, фізики, біології.

Аналізуємо відеоролик

План аналізу:

1. Хто автор цього ролика?
2. На яку цільову аудиторію він розрахований?
3. Який основний меседж ролика?
4. Яка його мова?
5. Який його музичний супровід?
6. Чи цей ролик поставний? Чому?
7. Які емоції викликає ролик?
8. Яка мета створення ролика?
9. Кому вигідна трансляція цього ролика?

Приклади завдань: знайти в інтернеті відеоролик, якій містить ознаки маніпуляції, порівняйте два ролика з приводу однієї події, яка музика використана та чому, складіть сценарій власного ролика на задану тему.

Аналізуємо мультфільми

План аналізу:

1. З якою метою створено ці мультфільми?
2. Який стиль подання інформації?
3. Які мова та зображення цих мультфільмів?
4. Які враження викликають образи особистостей, поданих у мультфільмі?
5. Які уявлення будуть сформовані в людини після перегляду такого роду мультфільмів?
6. Чи помітний підтекст у цих мультфільмах і який?
7. Які маніпуляції ви помітили?

Приклади завдань: підберіть мультфільми на політичні теми, знайдіть у мультфільмах стереотипи та упередження, приведіть приклади маніпуляцій, проаналізуйте поведінку персонажа, чому саме так намальовано героя, порівняйте мультфільми про літературних героїв різних часів створення.

Аналізуємо музику з відео джерела

План аналізу:

1. Які емоції викликає музика ?
2. Яка мета автора, який використовує саме цю музику ?
3. Чи доречно її використання?

Приклади завдань: підберіть під різні настрої музику в інтернеті, запишіть у зошит свої фізичні відчуття, проаналізуйте музику в рекламі або відео,трейлері, які емоції викликає, зробіть виставку з ілюстрацій до музики.